

A színi élet (m) dzsi pi-esze

III. A budis bácsi

„Elárultak bennünket.”
(Bessenyei Ferenc)

„Luzsnyánszky” korábbi és későbbi némasága, említettük, nem illegalitásba vonulása folytán tűnik fel, hanem tartóinak önös és a felsőbb elvtársainak szelekciós jeleit sejtetik. Az időtartomány pontosan rögzíthető: 1963. XI. 25., lezárva: 1975. X. 14. Bár az utóbbi aktaszám, mert a III/III-as foglalatossága 1978. július végén hatályát veszítette, amikor MGP megszűnt a Caracasba utazó Népszínház kísérője lenni. Semmi kétség: tartótisztje tudtával és utasításával készült: a színháziak mellett gyűjtsön anyagot a venezuelai magyarságról is. Ferihegyen ellenőrizve, a tárcájában mikrofilmet találtak, amely Kenedi János írását rejtette. Már várták, mert tudták, hol a szellemi dugáru. Telefon-lehallgatás nyomán? Avagy szerelmi háborúság leszámolója volt a Jelentő bosszú-hadművelete? Az írástudót becstelensége vallomásválaszra kényszeríti, s megírja „Luzsnyánszky” önfelvilágosításának regényét. Ilyenképpen emlékirata szépészeti kérdés is: „magamentsége” (Misztótfalusi), vagyis a pokol és a megváltás tartományát bejárja-e?

(Egy gyulai emlék merül fel előttem: 1978. július elejéről; a strandon színész-barátaimat keresve látom, egy pokrócon jó kedéllyel MGP cseveg. Néhány napja, hogy a színivilág feszülten várta a caracasi útról lekapcsolt félt-utált-kedvelt kritikus ügye mint intéződik. A Népszabadságtól eltávolították, s azonmód Gyulán? Sík Feri válaszolt: hogy keresete legyen, dramaturgnak szerződtette. Feri 1956 után több helyről elcsapatva, megszenvedte a nincstelenséget, későbbi életében ő mindig, olykor túlzóan is, együttérző szeretettel segítette, gyámolította a rászorulókat. Azt nem tudhatta, hogy a Népszabadság, vörös segélyformán még hónapokig továbbra is borítékolta MGP fizetését.)

ELSŐ, SIETŐS OLVASATBAN is: MGP emlékfolyama erősen uszadékos. Ami elemi szinten pontatlanságainak áradására utal; és felületes voltát kéziratának gondozói is olykor igazolnak (Schmal Alexandra és Lakos Anna). Néhány példával szolgálva: ha a *Fekete vagy vörös* című szovjet darabot a Nemzeti 1960. április 5-én bemutatta, akkor képtelen MGP állítása, miszerint a drámát 1960 nyarán

ABLONCZY LÁSZLÓ (1945) a Nemzeti Színház korábbi igazgatója (1991–1999). Legutóbbi kötete: *A Nemzeti varázskörében* (2019).

a szegedi Tragédia készülődése idején „hamisították” magyarra. Továbbá: a hatvanas években börtönből szabadult Sztálin-díjas Nagy Sándor pedig nem dolgozhatott együtt Hofi Gézával a kerámiagyárban, aki debreceni szerződése (1960) előtt kézműveskedett. Mensáros Lászlóval ha visszatérően foglalkozik, korai életének tényeit is pontosan illett volna említeni, vagy hibáit javítani. A *Tükör* hetilap 1964-ben indult; tévedés, miszerint elnémulása után Illyés Gyula itt kezdett volna újra publikálni. *Nem volt elég* című verses kötete 1962-ben megjelent, és az *Ebéd a kastélyban* is, amint Balaton-esszéje, és már az *Új Írásban* is verssel jelentkezett. Ám az erdélyi magyarság ügyét nem a hetvenes években, hanem párizsi időzése idején, 1963 végén a *L'Express* munkatársának *Ha a költőkön a sor* című interjújában vetette föl, mely 1964. január 9-én jelent meg. Magyar lapok, így a *Népszabadság* se ismertette. Ellenben a bukaresti pártközpontban és az írószövetségben óriási botrány lobbant. Potomság, hogy író és szerkesztő-jegyzetelő is keveri Tamási *Énekes madarát* és Móricz *Égi madarát*. MGP tévesen emlékezik, mert az *Énekes madarát* nem dolgozta át, láttam az előadást, s tudom: a szerzőjogi szerződés sem engedte volna. Móriczcal úgy madarászkodott, hogy dalokat illesztett az előadásba (1982. június). Veszprémben mindkettőt játszották; Bohák György Tamási játékát rendezte, Móricz darabját pedig Sík Ferenc. Caragiale ugyancsak Veszprémben (1982. február): Dan Micu, a *Nottara* kiváló rendezőjének nem volt igénye arra, hogy MGP a *Zűr-zavaros éjszakával* különösebben okoskodjon, azért sem, mert a kiváló szatíra a Bukarest-közeli mahalai argó magyarítását igényelte, melyhez pedig tudni muszáj románul. Az megtörténhetett, hogy nevére pénzt utaltak a jelzett darabok ürügyén. Éppen ez időből az évnytőről hírelt, hogy a direktor a szerződötettek sorában Molnár Gált említve, a fröccsöntött kedvében Csíkos Gábor megszólalt: „Sok a darma-turg!” Amúgy az említett művekkel bajosan bajmóldott, mert az emlékirat jegyzete 1982 augusztusától 1983 áprilisáig jelzi Molnár Gál veszprémi tagságát. Hibák listázását csak abbahagyva a kérdésre forduljunk: ennyi s még több tényzavar, felületes adatolás, pletykagomoly nyomán hihetünk-e MGP súlyosabb történeteinek? Veszprémi emlékkrokkantsága nyomán az olvasó tűnődik, vajon oly komoly és sokirányú volt-e kaposvári fontoskodása, mint ahogy MGP állítja?

Filológiai döccenőknél súlyosabb hivatásának becsületbeli sérülése; amikor élet és írás között morális zavarokat érzékelünk. Mert ügynöki és vallomások szerzőként is szívósan és elítélően beszél a Thália Színházról, de a kérdés: akkor miért vállalta Goda Gábor *Planétás emberének* dramatizálását Kazimir színházában (1969)? Jámbor vélekedésünk: alkotói együttműködés művészi összetartozást is tételez. Hozzá: a Tháliát külföldi utakra is kísérte. Nagyképűségében esze is elhagyja, amikor *A névtelen vár* átdolgozójaként arról beszél, hogy meg se nézte a filmet, majd a másik mondatban a rendező, Zsurzs Éva munkáját gunyorosan minősíti. A pletyka budapesti műfaja MGP alkatához és természetéhez azért illő, mert hivatkozás nélkül úgy alakítja az eseményeket, ahogy akarja. Önigazoló monológjaiban történeteit gyakran áthangolja. Novellásítja,

mondhatnánk, ha nem színház- és művelődéstörténetet adatolna. Az események és összefüggések megvilágítását gyakran lustaságból vagy tudatlanságból hanyagolja. Például Kodály Zoltánról 1945-ből közli: „a szovjet parancsnokságon összehívott művészmegbeszélésen megjelent Kodály is”. Hogyan is történt valójában? 1945 telén a fővárosban megalakult az Ötös Bizottság, mely kinevezte a Művészi Tanács élére Kodályt. Márai, Kassák és más jeles személyek alkották a testületet. Tehát Kodály nem „megjelent”, hanem tisztségét elfogadva rész vett az üléseken, s hogy idővel miért hagyta el a testületet, s miféle küzdelmeket folytatott a Rákosi-Révai-vezetéssel, majd Kádárékkal, arról már szava sincs. Ám rózsaszín felhő borítja MGP históriás egét, miszerint „A zeneapostol elolvadt”, amikor 56 után találkozott Kádárral, aki közölte: „A Wesselényi utcai polgári iskola énekkarában szopránt énekeltem.” MGP frappírozó zárása: „És a pártkongresszusokon ott ült Kodály az elnökségben a színpadon.” MGP Kodály cikkeit, leveleit nem ismeri, mert a Mester még munkatársaival, barátaival is szigorú tárgyyszerűséggel, gyakran szarkasztikus hangon beszélt. Kodály és az elolvadás? Képtelenség. Tömeggyilkos kora – Kodály előtt a realitás, ebben a magyarság megmentése, Holnapja pedig Feladat! Épp a zene, az Éneklő Ifjúság védelmével is. Tehát tárgyalni kell, engedményeket kicsikarni. Engedett az Ügyért, ha elment. Bizonyos: gondokat és igényeket sorolt. A valóságban: az 1957. júniusi rendkívüli országos MSZMP-értekezleten Major Tamás képviselte az értelmiséget az elnökségben, az 1959. november végi IX. Pártkongresszuson is Major ült a pódiumon, s felszólalt, amint már 1957-ben is. 1962. november 20-án több író és például Nádasy Kálmán társaságában Kodály valóban az elnökségben ült. A *Népszabadság* egyik fotója Kádárral mutatja, de nem hangos a felvétel. Semmi kétség: a találkozon Kodály az *Egy kis számadás* című, a Zeneművészeti Szövetségében éppen 1962-ben elmondott, terjedelmes, kemény beszédét summázta Borus Endre egykori kórustagjának. MGP október 23-a estéjének nyegle elbeszélését már ne is szálazzuk, mert izzadmányos; gyanús antiszemita svédcsavarral elintézi a forradalmat. S amint a jegyzet is utal rá: hiteltelen emléke úgy is, hogy Dudás József azon az estén nem foglalta el a Házat, a szerkesztőséget. Feltét a Fészek főzelékebédekre: Bessenyei bon mot-jával szolgál, miszerint „Rám ne számítsatok”, ami kínokban született bessenyeis fordulat. Mert a művész ahová szólították, elment, beszélt. Igaz, majd jött a kényszeres pillanat 1959 tavaszán: a színész visszavonta '56-os magát. Amint évtizedekkel később elbeszélte: nyilatkozatát Major írta... Annyit még: MGP elfeledi közölni, hogy ő azért bukkan fel a *Szabad Nép* székházában, mert 1956 nyaratól a vállalat és a lap alkalmazottja.

Zároljuk a pletykairatok hibalistáját, mert fontosabb feltárni MGP munkásságának mélyebb, geológia rétegeit.

HÍRLAPIRÓI KEZDÉSÉT említve azonmód hamiskodik. Mert emlékiratában ez áll: „Első munkamegbízatom a Bakerrel készítendő interjú volt a Népszabadságnál.” A könyv jegyzete szerint 1956. június 1-jétől a Hírlapkiadó Vállalatnál gyakornok, azaz már a *Szabad Nép*nél voluntőr. Különös kedvezmény,

mert a főiskolások két évig nem dolgozhattak színpadon, filmen s a nyilvánosság előtt. Ám az őszi iskoláját kezdő Molnár Gál neve csak kis ideig kizárta, mert a *Népszabadság* 1957. április 12-ei számában „munkamegbízásként” a Madách Színház *Don Juan* előadását kritizálta. Majd folyamatosan írt névvel, betűjelzettel számos tánc, színi, filmeseményről, a nyári szórakoztatásról, Skupa professzor prágai bábszínházának vendégjátékáról és az *Út az életbe* című, első szovjet hangosfilmről, továbbá a leningrádi balettről, a bábos Obrazcovról. Josephin Baker-estjéről majd 1958-ban (június 8-án) jegyezte dolgozatát, mely szerint „Betöltötte a színpadot”, de: a „gyenge szervezés” és a „gyatra műsorfüzetről” is vélekedett. Egyébiránt dicsérő és elmarasztaló jelzői higgadt, tárgyyszerű hangoltságban szervültek további cikkeiben is. S bár emlékiratában azt mondja, már az ő korában is „rossz” volt a főiskola, ám pontosítsuk: annyira neki nem, hogy MGP ugyan rendezőnek képződött volna Marton Endre osztályában, de alkalmatlan lévén, a szokott gyakorlattól eltérően a tanári kar nem kirúgásáról döntött, hanem dramaturggá minősítette 1961-ben. Feltűnő időközelség: diplomaosztás előtt terjedelmes cikkben elemezte a rendezői főtanszak vezetőjének, a Nemzeti igazgatójának, Major Tamásnak az előadóestjét. Összegző véleménye versmondásáról: „a lényeg a gondolatiság és a kommunista művész magatartása” (1961. III. 22.). Tudta a leckét. A *Népszabadság* diplomás munkatársaként magabiztos, amikor osztályfőnökének Nemzeti-beli *Csongor és Tünde* előadásáról ítéltkezett (1962. VI. 3.). Első mondata: Vörösmarty szerelmespárja: „drámaiatlan hősök”. Majd okolja is: „körülöttük zajlik” a dráma, és „nem bennük”. Azt is mindenkori érvénnyel profécijálja: „köztudottan két rossz szerep...” Nem idézzük tovább, hanem egy későbbi *Csongor*-kritikájáról részletesen is.

BLASKÓ PÉTER a *Hitel*-beli vallomásában (2014/9) említette: induló színészként Miskolcon vendégként játszotta *Csongort* (1973. augusztus), és mélyen megviselte, mert ma is emlékszik MGP bántó kritikájára. Megkerestem az írást: MGP a miskolci Nemzeti Színház 150. évfordulójának díszelőadásáról tudósított. Hüledezve olvasom a színész képességeire utaló uszadékos jelzők áradását. A Nemzeti egykori előadásában a drámaiatlanság és a rossz szerep alapvéleményében csaknem felmentette a színészeket, így jobbára Törőcsik Mari és Bitskey Tibor beszédének gyöngeségeivel bajmólódott – összesen huszonhárom sorban. Ellenben Blaskó Pétert negyvenegy sorban szidalmazta, s hogy hangvételét igazolja, miskolci profétaként közli: „Csongoron áll vagy bukik az előadás...” Központi érvként a gyalázkodásban a dilettáns nívóján érvel: „dekoratív pózokat vesz fel”, példája már a kezdésben: „kezében egy íjjal beront a színre, majd megáll, leül, pózba ereszkedik és szavalni kezdi a verset”. Ugyan, egy jelenet beállítása nem a rendező feladata? A rendezőnek alkalmatlan MGP kritikusként se tudná? Dehogynem. Egy előadás indítása pedig különösen a rendező kompozíciója; sűrítetten és elgondoltan, mert a nyitókép az előadás gondolatiságát, játékstílusát és költői irányát is lélegzi. Vajon, MGP miért játssza a tudatlant? Megtörtént máskor, de itt nem szadizmusa lappang. Mert a rendezés

és az előadás amúgy kedvére való. Ostoba érvekké miéért egy „rossz szerep” alakítóját gyalázza? Más, igazodási irány gyanítható, politikai ok sejkik elő: hatalmas elvtársi és szakmai protokollal koszorúzott színházi este a munkásosztály fellegvárában! Azt mégse írhatta az MSZMP lapjában, hogy az elvtársak Orosz György főrendező közepszerű, érdektelen rendezésével ünnepeltek. MGP tagkönyv nélkül is tanult pártiparos. Semmi erkölcsi-szakmai aggály; a kezdő és vendég ifjúra töményen ráönthette a gyöngé előadásról való silányító mondatait. Blaskó túlélte, mások máskor belerokkantak MGP nemtelen jelzőibe. Az emlékiratban semmi nyoma, hogy bármi ügyben bárki másnak is bocsánatot mondana. Évek múltán Blaskó kiváló Peer-alakítása például alkalom lett volna szóbeli jóvátételre is; mert a miskolci előadást dramaturgként MGP jegyezte (rendező: Csiszár Imre). Felszegett fejfel, kakaskodva járt a színházban, szava se volt Blaskóhoz. Erkölcsi kérdések amúgy se nyomasztották: MGP az évad legjobb előadásának szavazta az Ibsen-produkciót. Mások is, de azok fizetséget nem kaptak a miskolci színházról.

LATINOVITS ZOLTÁN. Később, emlékiratában se váltott MGP lelkiismerete. 1990-ben, a politika forgatagában, pletykákkal és felületes, pontatlan 45 utáni színi történésekkel is dúsitottan közreadta a művész monográfiáját (szerkesztő: Gyurkó László. Szabad-Tér Kiadó). Mottóként Csurka István *Majális* című darabjának gondolatát idézi a mártírrá válásról. Csak hogy MGP metaforás utalása hibádzik. Többszörösen is. Szabó István, a nyomorúságos paraszti sorból vétetett író sorsa más társadalmi, drámai-tragikus dimenzió, mint Latinovitsé. Amúgy pedig hamis kérdés: nem a mártírság a kései tanulság, hanem Ady próféatasága: kis nép fiának még a levegőt is radikálisan muszáj vennie, L. Z. ezért lett az ifjúság példája is. mert nem a halál, hanem az Élet kísért egy fiatal. Kommunista diktatúrában is. Latinovits pedig a világnak és a rendszernek feszült, mert világossá lett előtte: szabadság hiányában, zsarnoki korban a színház, a színház parlament is, ahogy Illyés Gyula írta nagy versében. Amely nemcsak a szólás szabadságát, hanem a túlélés reményét, példáját is hirdeti esténként. Amúgy is kérdezhethetjük a magyar teátrum sorsjeleként: hogy hogy 1945 után több magyar színész végzett magával, mint a világ színház történetében összesen? A legkiválóbbak közül: Bajor Gizi, Somlay Artúr, Soós Imre, Latinovits és további félszázan?!

GARCIA LORCA gondolatát MGP hibásan említi: „a színház megmutatja egy nemzet morálját” – írja memoárjában. Lorca árnyalatosan beszélt; a színház: „Légsúlymérő, amely egy ország nagyságát vagy hanyatlását jelzi... Az a nép, amely nem támogatja és nem fejleszti színházát, ha még nem halott is, haldoklik. És ugyanígy, annak a színháznak, amely – akár kacagtatva, akár megríkatva – nem veszi át népe szívének társadalmi, történelmi lüktetését, amely nem fejezi ki népe drámáját, tájainak és szellemének valódi színeit, nincs joga színháznak neveznie magát; az inkább játékkerem vagy olyan hely, ahol ezt a szörnyű dolgot művelik, amit úgy hívnak »időtöltés«” (András László ford.). Hosszabbban idéztük Lorcát, hogy pontosan értsük: nem egy színházról, hanem

a nemzeti színházi színjátszás tétjéről beszél: szív- és szellemi kérdésekről is. A megtartás teátrumi feladatáról. Ami erkölcsi mellett szellemi érzékenység is; érzékenység ahhoz a hazához, néphez, tájainak ihlető voltához, melyből a színház tükröző hivatásában vétetik.

A *Ködszurkáló*: Latinovits nem mondhatta egyenesen, de dokumentáltan, vallomásos bensőséggel és 20. századi kiválóságok gondolatait összefűzve sorsosan kiáltja: a magyar színházi színjátszás nem lélegezhet szabadon! Nem tölti be hivatását. Éppen magyar, nemzeti voltában csökkent. „Valami nincsen rendben” – írta MGP egyedülként a *Ködszurkálóról* (*Népszabadság*, 1973. I. 25), mert más lapnak már megtiltották a méltatást. A magyar színházi helyzetét L. Z. hasonlatosan látja, mint Németh László: a magyar próza átalakulóban magyar nyelvű prózává. Mi az a „Valami”? Egy belterjes hatalmi szövetség uralta színházi életünket, és MGP közlési tágasságával véleménydiktatúrájával ebbe a körbe tartozott. És a Főiskolán már ez időben szerveződik az ezredvégi nemzeti hivatást veszejtő szellemi szabadcsapat is, melynek Molnár Gál majd nagydobosa. Ha drámaírók és 20. századi sorsunk megannyi kérdése nem kerülhet színpadra, akkor a színház nem tölti be hivatását. Magyar szellem hiányzik, Latinovits ezért akarta, szervezte a magyar drámaírók színházát 1975 második felében és 76 telén. Színészek (Bessenyei, Őze, Dajka Margit, Ruttkai Éva és más kiválóságok) bólintottak hívására; Páskándi Géza meg is írta beszélgetését a színészrel, Molnár Gál is szellemtársnak mutatkozott. Latinovits beadványára a hivatalosság nem válaszolt; a miniszterelnök-helyettesre váltott (1974. március) Aczélra vártak. Hibátlan művészi-közösségi ihletét igazolva, Latinovits Veszprémből mégis kiebrudalva, versmondóként az országot járta; az egyetemi fiatalokkal Radnóti-passiót rendezett megrendítő színpadi poézissel, egy előadást engedélyeztek, persze a *Népszabadság* még hírben sem tudatta. MGP ez időben már finnyáskodott, eltávolodott Latinovitstól, mondván: miniszterhelyetessel vacsorázott, írta a belügyi obsitos. Latinovits a magyar színház álmát vágyta beteljesíteni, ezért még rendszerhív reménnyel is nyilatkozott.

VÉGRE, ÚJRA PESTEN: az Operettbe Vámos László hívta a Bozzi főszerepére. Kutya és ember – pokoli erőfeszítést követelő kettős játék, s közben énekelni! Civil óráiban pedig őrlődött az új színház tervében. MGP a *Népszabadságban* így írt Latinovits alakításáról: „Nem az a kérdés, van-e hangja az énekléshez, hanem, hogy a számaint kellő belső intenzitással előadói számmá, színészi attrakcióvá tudja-e tenni. Latinovits föllépése azonban elmarad a várakozástól. Nem veszi tekintetbe ennek a színpadnak a követelményeit, kivált, ha muzikalitás, a mozgás igényeire tekintünk” (*Népszabadság*, 1976. III. 3.). Hogy Latinovits ne szívét-lelkét égetve játszott volna? Szemenszedett hazugság. Továbbá: nem cirkuszi akrobata, hogy „előadói számokkal” szórakoztassa a nagyérdeműt – amely Major Tamás cirkuszi ideológiája immár, aki abszurd mániakusként Brook Cseresnyéskertjét is „számokban” vizionálta. Továbbá: MGP írására azt is mondhatjuk, a rendezőnek bukott kritikus felejt, akarja felejtetni, hogy L. Z. két

szerepet alakított. És az egyik a kutya, aki négykézláb játszik; és úgy kell énekelnie, hogy a táncosok felverte felszálló s keringő port is nyelte. Sorolni tudna a hasonló szerepeket a világ operett és musical irodalmából? Bajosan és alig. MGP-nek a heroikus teljesítményhez szava sincs. A közönség esténként ünnepelte a színészt, de Latinovits a kritikára összeomlott, s már csak néhány előadás-hoz volt ereje, „Az árulás füstje fáj...” – írta Latinovitsot idéző szép versében Kányádi Sándor. A depresszióba hullott színész a Völgy utcában Pertorini Rezső ápolta lett, s onnan már a szemesi vasúti sín következett.

Latinovits könyvében MGP izzadmányosan kapkodja az önmentő érveket, de nincs pardon! Mert Molnár Gál írása nem egy előadásra, hanem SZERETETHIÁNYOS voltában egy kivételes színész sorsába vágott. Végzetesen. Méltatlan stílusát a *Népszabadság*nál is érezhették, mert Árkus József (III/III-as kartárs is) a Bozzi ürügyén kutyabarátságáról elmélkedvén *Varázslat* című írását így zárta: „ezek a gonoszok legalább néha kutyául éreznék magukat” (1976. III. 28.). Kollégája bizonyára nem érezte magát kutyául; emlékiratában néhány fordulatban Latinovits nevét említi, de a színházkereső lázáról szava sincs. Amit felidéz, azt Kerényi Imre társiasságában beszéli el, de inkább pletykázza. Mert a Várszínház direkciónak illetékessége már régóta tudott volt, bár MGP szerint azért nem sikerülhetett, mert ottjártuk előtt egy nappal Aczél György Gyurkóéknak ígérte Kelemen Lászlóék első játszó helyét. Mese, mese... Hülyítették egymást Kerényivel, s őket az aczéli vezetés... Kevéssel a várszínházi nyitást (1978. február) követően MGP éppen a Népszínház együttesének utazólistájáról hullott ki. Egyébiránt Latinovits beadványát több irányban kerestem, MGP is, de eltűnt, remélhető, nem véglegesen. A híresen nagy kéziratgyűjtő, Aczél György hagyatéka egy év múlva felszabadul, s tán a leletek árjából felmerül a magyar drámaírók színházának álma is.

A NEMZETI SZÍNJÁT SZÁS hivatásáról s benne MGP kritikái-szellemi nézőpontjáról tündöndünk Latinovits küzdelmét idézve is. Valós és hamis történeteinek folyamában azonban hiányzik az a kép, mely a két évszázados magyar színjátszás dimenzióját mai időszerűségében körvonalazná. Mert minden kritikust, színi embert szükséges, hogy éltesen életük, hivatásuk távlatos értelme is. Amely a számvetés igényében szembesíti a lelkiismeretet. MGP önfeltárolójában csökkent és téves irányzatosságot észlelünk.

(Színészek olykor elmondják, mikor élnek kegyelmi pillanatot. Változatos élményekről számolnak be; Bessenyei Ferenc példáulul gyakoriságot említett: „Mindig, amikor előadás után felzúg a taps, eljött az Isten.” Blaskó Péter három-négy pillanathoz többre nem emlékszik. És mi a helyzet a kritikusok zsöllyében? Évtizedek MGP-írásait megismerve sehol olyan érzékenyülten áhítat, mint a diósgyőri stadionban 1976. május 9-én. Amikor is a spectaculum: a KISZ Kongresszus tiszteletére Jancsó Miklós agit-prop. kanavásza. A különbuszokkal, vonatokon odaszállított huszonötezer fiatalnak szervezett, Gyurkó László és Hernádi Gyula nevével is jegyzett mozgalmi eseményjátékot bajos idézni. MGP is egykori cikkét inkább kivonatolja emlékiratában. Molnár Gál kór-irata mellett más tudósításokat is elolvastam. Petőfi kocsmájában A helység kalapácsa regélt valóság

a diósgyőri szűr-realizmussal összevetve. Szegény, a katonai dzsipen érkező Szabadság mentőjének szárnyaltatott Jobba Gabitól, a helikopterről alászálló pirosinges Major Tamásig, és a fehér ruhás lányok táncát összeférelő bolsevik revü egy komplett Jancsó-film paródiája. Emlékiratos elbeszélésben MGP elhagy egy képet, amikor tíz csendőr bekeríti a néptáncos legényeket, s „A részvevők felszólítatnak: füttyüljék ki az elnyomókat képviselő csendőröket. Égzengető füttyülés. Naiv játék? Az.” (Népszabadság, 1976. V. 11.) Csendőr elnyomók 1975-ben? Velejéig HAZUG játék. 68 diákmozgalmai – magyari leszázalékoltságban. Egy helyütt Cohn-Bendit halhatatlansága is szóba kerül, Molnár Gál csak azt felel ki közölni, vörös Dani söpredéke 11 millió frankos pusztítással hagyta el az Odéon Színházat.

Utóbb a Jancsó-revüről MGP már túlzó elragadtatásáról beszél, amikor emlékiratában az egykor voltat idézi: „Nem az elején és nem is a végén, hanem a hangulat tetőfokán, amikor a stadion lelátóin és pástján játsszók és nézők összeforrottak, egyszer csak arra szólítottak föl valamennyiünket, énekeljük el az Internacionálét. És mintha először énekelné, úgy énekelt az egész tömeg. Az első május elsejék lázát éreztem, a nálam idősebbek a titokban és halkán énekelt dallamok büszke dacát érezték, és a mai fiatalokban az én nemzedékem május elsejéinek ízeként raktározódik majd el ez a borsodi május 9-e.” A diósgyőri lázalom: a bolsevik giccs manifesztációja. Amelynek langy feredőjében MGP eszét és méltóságát kiáztatta. Ebből következően a kérdés távolatos és etikai: a továbbiakban MGP munkásságában akár egyetlen kritikai mondat is hitelesnek tekinthető-e?)

SZÍNHÁZ-MŰVÉSZETÜNKRŐL címmel egy évtized cikkeit összefoglaló kötet jelent meg 1983-ban (szerk.: Antal Gábor [III/III-as ügynök]. Kossuth K.), amely sokszempontú és terjedelmes anyagokban egy évtized cikkeit gereblyézte egybe. Molnár Gál Péter Szappan a szájban című, az ÉS-ben megjelent cikkét közli a gyűjtemény, melynek induló tétele: „A »mit játsszunk?« helyett azt kellene megkérdezni: »miként játsszunk« és »miért játsszunk?«.” Eltekint tehát a történeti és jelen idejű helyzet tisztázásától, azonmód stílustani leleménnyel válaszol: Bartos Komorniykja (Ármány és szerelem) Maklár Zoltán Első sírásója (Hamlet) „magyarrá lettek”. Hát persze, mert magyar színészek és magyarul beszéltek. És még sorolja a példákat. Okkal mondja erre Hubay Miklós: a színész és a drámaíró munkáját hasonlítva „az össze nem mérhető dolgok hevenyészett összemérése” jellemzi MGP cikkét. Élén Molnár Gállal és Koltai Tamással a kritikusi gárda szellemi kondícióját és irányultságát pontosan jellemzi, hogy ebben az 1983-as esztendőben az előző évad teljesítményeiről szavazva, a legjobb hazai dráma megnevezésére tizenöten nem láttak érdemleges művet, így minusszal jelezték a rubrikát. Akkor, amikor a század egyik legjobb magyar drámája, nemzeti klasszikus immár, Weöres Kétféjű fenevadja és Székely János Vak Bélája először került színpadra. Bugaci párizsiság, mondja Illyés; „Minden nagyság kicsiség” – így Weöres...

A Nemzeti arculatának kérdésében nyegléskedik MGP, mondván: zsíros kártyalapokkal játszott hamiskártyázás táblabírói stílust idézve. Páskándi Géza találóan válaszolt: „a kép eleve pontatlan; ugyanis a zsíros lap ragad, ergo nem lehet vele csálni”. MGP viszont azért hamiskártyás, mert cikkében történeti

elemzés helyett ötletel és nyafog, s 20. századi újítókat sorolja, de feltűnő, hogy a poétikus francia színháziak sorából (Jouvet, Copeau, Barrault...) egyet se említ. És ami főképp hamis: sznobériájában turmixol, ám például Németh Antal nevét érdemleges súllyal soha nem írta le. De korszakos román és lengyel rendezők is alatta jártak az ő zsöllyeláz igényének. Okkal dicséri a *Csiksomlyói passió* előadását. De se az emlékiratban, se korabeli munkásságában szava sincs arról, mert nem is érdekelte, hogy Harag György Páskándi Géza, Sütő András, Móricz Zsigmond darabjaival, Gorkij *Éjjeli menedékhelyével* milyen kivételes rangra emelte a színházat Kolozsváron. És egy-egy előadását is Újvidéken (Csehov-trilógia), Gyulán (*Caligula helytartója*), Győrben (Kisfaludy-játék, Osztrovszkij: *Vihar*) s másutt, ahol dolgozhatott. Beszéljünk egyenesen: Molnár Gál pökött a Kárpát-medence magyar színjátszására. Ebben is Major Tamás szellemkörének bűvészinaként működött.

(Az MTI-féle piros Bizalmasban a nyolcvanas évek elején MGP már Népszabadság fosztottan nem olvashatta a román kondukátor svédországi nyilatkozatát. Amelyben közölte: amíg Budapesten arról vitatkoznak, hogy milyen legyen a Nemzeti Színház, addig Kolozsváron megcsinálták. És az abszurdítás, hogy a diktátornak igaza volt: Harag György igénye, kutató szelleme, örökös önszigora a minőség jegyében, társulatszervező varázslata valóban a magyar színháztörténet kivételes pillanata.)

Hogylétünkről is helyzetjelentés a 83-as szakmai antológia; az aczéli kor végelgyengülésének láttelele. A 447 lapos iratgyűjteményben elemi kérdések, és felelősség dolgában teljes csend és hullaszag. Nevek és témák, melyek a tisztázás jegyében fel se merülhettek: Németh Antal korszakának (1935–44) és hagyatékának kérdése; továbbá: Aczél György, Major Tamás felelőssége; a Főiskola képzésének és szellemének megújítása; az új drámák zsibbasztó, folytonos ideológikus tiltásának műveletei; az 1956-os forradalom jegyében a művészi élet szabadságának igénye; így a határon túli magyar színi élettel való nemzeti áramkör tisztázása is elaknásított területnek mutatkozott. Amint a közelmúlt is. Hogy a pártvezetés jóváhagyásával 1978-ban és 1982-ben is felforgatták a Nemzeti Színházat. Mert persze újítani, frissíteni muszáj, de nem úgy, hogy egy fél társulatot ömlesztünk a régire. Molière Háza sem úgy erősödött, hogy A. Mnouchkine társulatával dúsították fel a Comédie Française-t. Egyik szellemi műhely nem cserélhető le a másikkal. S ezt egy évtizeden belül háromszor művelték a Nemzetivel. 1978 után 1982-ben a Népszínház–Déryné Színház tagjaival árasztották el a színházat, majd 1989-ben a miskolci Nemzeti túlméretezett társasága telepedett meg kis időre. Tökéletes ziláltság, melynek játék mestere Aczél György, de kései éveiben Pozsgay Imre is belátta: hibázott, amikor a kaposvári és a szolnoki színház részleges betelepítésével oly mértékben modernizálták a Nemzetit, hogy hivatását bénították. És ezzel egyidejűleg a magyar drámairodalom kiiktatása is programként működött. Hozzá: Kálmán György, Töröcsik Mari elhagyta a Nemzetit, Bessenyei nyugdíjaztatását kérte, Váradi Hédi, Lukács Margit alkalmatlanságát szenvedte, Sinkovits pedig Lipótmezőre került. Kállai pedig úgy véleményezte a Zsámbéki–Székely–Ascher-korszakot, hogy nem tartott

velük a Katona József Színházba, amelynek társulattá alapítása az évtizedes dülési hadműveletben a Hivatal egyetlen művészi eredményének mondható.

A jelzett gyűjteményben a hivatás, a kritikai erkölcs sem abban az igényben került szóba, ahogy Keresztury Dezső egykor színi bírálóként írta: „Ennek a méltóságnak az alapjai a kritikus tisztességének érintetlenségén kívül: ítéletének szavahihetősége, tekintetének biztossága, alapos műveltsége [...]. A kritika szabadsága a szellem legszentebb javai közé tartozik, de csak azokat illeti meg, akik a rájuk érvényes erkölcsi ízlésbeli törvényeket elismerik, akik a szilárd magatartást és a hiteles méltóságot önmagukra nézve is kötelezőnek tekintik” (Árnyak nyomában). *Népszabadság*, *ÉS*, *Színház*, a televízió színházi rovata, a közvetítések iránya, színházi könyvek kiadásának szűkös köre, a 20. századi hagyományaink szabotázsza, a Szövetség: Koltai Tamás ízlésdiktatúrájának birodalma már a nyolcvanas években s aztán tovább sem másként. Amint a színház, a színházi élet is a Színek Háza, márpedig e hazában csaknem fél százada, programosan nemzeti hivatásától fosztott internacionális életlátás és esztétika (?) emelkedett törvényerőre. Poétikus színház helyett weimáriság.

SZABADSÁG adatott a *Népszabadság* főmunkatársának is 1990-ben, aki úgy cselekedett, mint Baló György, aki a választás éjszakáján televíziós bótját bezárta, nehogy az ország is lássa a győztes demokraták örömét. Igen, azónmód elkezdődött, pontosabban: sokszoros tervszerűséggel folytatódott az elközyösítés hadművelete. Németh László írja: „A kritikai zsöllyének is van asszimilációs ereje. Addig ül benne az ember, amíg természetesnek találja, amit mutatnak neki. Csak az első harminc évet nehéz kibírni...” (*Két nemzedék*). MGP a világszínház zsöllyéit is lakva, kibírta, de „arkangyali haragjáról” a pletyka és a gyűlölet kevercsére váltott. Nem a fáradság telepedett rá, hanem pártos, önpiszkoló propagandista öntörvényesülésének korába érkezett. Egykor még elmélkedett a Nemzeti Színház feladatáról, „egy olyan népművelő intézménynek, mint a Nemzeti Színház, egyik elsőrendű feladatai közé tartozik, hogy állandóan műsoron tartson klasszikus-romantikus műveket is” (*Népszabadság*, 1969. XII. 20.). A történelmi fordulattal, az elközyösítés jegyében oly elszabadult és nemtelen ítélezővé vált, hogy képtelen volt új feladatok és történelmi-nemzeti összefüggések látására. Néhány példa elvadultságának s egyben leépülésének jeleiről.

AZ ANTISZEMITIZMUST RETTEGŐ SIKOLYOK töltötték be a közéletet 1991-ben. Sík Ferenc főrendezővel tanakodva úgy véltük, a Nemzeti „légsúlymérője” akkor működik helyesen, ha színházunk higgadt méltósággal nyilatkozik meg az elvadult, elvadított közéletben. Ünnepi nyitódarabként Hubay-Vas-Ránki: *Egy szerelem három éjszakájának* előadása mellett döntöttünk, mely megrendítő zenés látomás Radnóti Miklós sorsáról.

Októberi ünnepi nyitásunk estéjén a Nemzeti együttese a színpadon állt, a *Himnusz* elhangzása után, Béres Ilona üdvözlő szavait követően Sinkovits Imre felolvasta Vas István *Az új Tamás* című versét, „melyet 56-ban írtam, Halottak napján, de csak tavaly látott napvilágot” – ahogy a költő nevemre dedikált addig

anatémát szenvedő verseit is tartalmazó könyve kísérő levelében tudatta. Monumentális költemény; „boldogok, akik látnak” – így szól az új Tamás, majd a hitetlen megvilágosul: „értelme lett a nem-értett igéknek: / Te vagy az út, az igazság, az élet”. Sokan megrendülten tudakolták a vers életét, de MGP sokallta és unta, mert még a költemény címét se ismerte: „az alkalomhoz talán túl hosszú 1956 című versnek” mondta, majd odavetette: „hét helyett fél nyolckor megkezdődhetett” az előadás (X. 28.). Évnyitóként és később is szenzációt, botrányt vágyott MGP, s mi a történelem botrányait, sorsunk megannyi próbatételét óhajtottuk színházzá emelni.

Kitüntetetten tudósított a Nemzetiből; a *Cseresnyéskert* következt. De vehettük-e komolyan, amikor kritikája közlésének másnapján Victor Frunza rendező beviharzott, s már feleségével magyarul fogalmazott válaszát mutatta. Ami kevésbé az előadásra vonatkozott, sokkal inkább a drámára utaló tények valótlanságát szedte pontokba. Frunza *A mi kis városunkat* játssza – elménckedett MGP készül előadásunkra is utalva, majd közölte: „Zajos itt mindenki.” De hát Wilder darabja épp a csöndre alapozott! Tanácsoltam Frunzának, ne postázza hibajegyzékét; elküldte persze, de nem közölték. Márkus Béla *A kritikus mint illemtanár* című írását már muszáj volt (1991. XII. 27.), mert MGP Göncz Árpád *Kő a kövön* című darabjáról szólva oly mesterkéltséggel és tudatlan vélekedéssel állt elő, amit Márkus elegáns szarkazmussal az árokszélre villázott. Az öregedés, vagy az eltervelt gonoszság tünete, hogy az előadások összefüggését és a Nemzeti törekvéseit MGP nem érzékelte? Hogy a *Kőműves Kelemen* nem „nosztalgia” okán, hanem a próbára tevő, áldozatot követelő Jelen példázataként vittük a közönség, főként a fiatalság elé. *A mi kis városunk* pedig Mensáros László rendezésében a család és a szeretet megtartó erejét sugározta viharzónás éveink küszködéseinek vigaszaként. Nem az alkalom, hanem a felzaklatott Idő szólította a műveket. S hogy neki Funtek Frigyes rendezésében a *Tóték* „kissé álmosító előadás” volt (1992. II. 5.)? Véleményét a Wesselényi utcai otthon mellett Kolozsváron, Nagyváradon, Aachenben nyolcvan zúgó tapsos este közönsége Béres Ilona, Varga Mária, Agárdy Gábor, Raksányi Gellért, Sinkovits Imre és Cserhalmi György éltetetésével leszavazta.

MŰSORSZEMLE vonalunkon a '91/92-es évadban még egyről, „Luzsnyánszky” szakmába vágó előadásáról. Feltűnő, hogy 1992 tavaszán Kovacevič *A profi* című darabja MGP-t nem érdekelte, mely majd évtized múlva Párizsban is színre került. Témája sietősen időszerű volt: az író (Kertész Péter) és az őt figyelő, dokumentáló belügyesének (Kállai Ferenc) éles küzdelmét állította színpadra. A jelentések: az író meg nem írt művei: dráma, regény, publicisztika – a belügyi füles szerkesztett egy másik életművet... A tévé rögzítette, de máig nem sugározta. Vélhető: MGP előre szimatolta, „Luzsnyánszky”-téma, így Zappe Lászlóra testálta a vélekedő szerepét. Ravasz a szösszenetes beszámoló: nem államvédelmisnek vagy politikai tisztnek nevezi a belügyest, hanem eufémiásan nyekereg: „Egy rendőr, aki [...] az előző nemzedék és az előző rendszer képviselője” (1992. V. 4.). Egyébiránt semmi időszerűsítő utalás a *Népszabadságban*, hisz kollégák,

hajdan együtt dolgoztak másodállásban. Köszönik, minden szinten jól éltek, ha nem lettek alkoholisták. Egyik éberügyi, Harangozó Szilveszter elvtárs, volt miniszterhelyettes az ország házában szakértőként szobára is érdemesült az új korban.

A szabadság mámorában ne feledjük „Lujza nénit” se. Aki a pletykarovatos MGP álneveként tűnik elő. Emlékiratában azt írja: a „Lujza...” utal „Luzsnyászky” ihletésére. Ám más, filológia út erősebb vonalnak mutatkozik. Vacsoráltatásait követő párizsi éjjeleiben matraccpárjának, Thurzó Gábornak a novellahőseként (*Belváros és vidéke*) is ihletőként tekinthetünk MGP Lujza-orcájára. Thurzó vénasszonya a családot lopja a pékbolt kasszájából, Molnár Gál a színházakból és a magánéletekből csente nyilvánosságra másod-harmad szájas híreit. Intimpityukás hazugságai ellenére a bírósági számonkérés elmaradt. Helyette súlyosabb büntetés: 2004-ben „Luzsnyászky” a fényre érkezett... 1992 májusának végén Lujza néni például azért háborgott, mert a Nemzeti nem játszik! Ami a valóság: a Nemzeti történetének legnagyobb turnéját bonyolította Erdélyben: a *Csiksomlyói passió, Advent a Hargitán, Kő a kövön*: kilenc nap, huszonnégy előadás. Fecseg a felszín, dolgozik a gyűlölködő mélyvilág.

MENYEGZŐ. 1994 tavasza a választási apokalipszis évszaka. A Nemzeti Színház kivételes eseményre készült: Andrzej Wajda a lengyel drámairodalom klasszikusát, a *Menyegzőt* állította színpadra. Nehéz, mitologikus mű, de a sorsbeli és kulturális összetartozás mellett Wyspianski költői, monumentális darabja személyes ügyként kísértett.

(1976 decemberében, amikor az Ígéret földje bemutatóján Pesten járt, Wajda kísérrője lehettem. Színi, rendezői terveiről beszélgetve a ferihegyi búcsúzásakor azt monda: sok a feladata, de a Menyegzőt magyar színpadon szívesen megrendezné. Azonmód a debreceni igazgatónak, Bényei Józsefnek jeleztem a kivételes ajánlatot, válaszában bizonyára a pártbizottság és a minisztérium véleményét tudatta: ne közvetítsek..., vagyis: Wajda és Menyegzője nem kell Debrecennek. S az országnak sem.)

Úgy adta a Jóisten, hogy tizennyolc évvel később, ellenjátékosokat legyőzve, például kedves barátunk, akkor lengyelországi konzul próbált lebeszélni, hogy ügyemmé avassam a *Menyegzőt*. Kivételes próbatétel: 1993 telén Krakkóba utazott a társulat az olvasópróbára. Belül, a színházban aknásiították a helyzetet, de esztendő diplomáciázás után mégis sikerült... Wajda eljött, és munkatársával Janusz Kicával és Krystina Zachwatowicz tervező-felelőségével színpadra segítette a *Menyegzőt*. Molnár Gál a szennyecsatornáját megnyitotta: cikkét Sík Ferenc Kossuth-díjának piszkolásával kezdte, aztán Wajda vendégségéről hamisan pletykázott, ám a *Menyegző* előadásáról komoly szava nem volt. De közölte: „szedett-vetett” a társulat (1994. IV. 2.). Raksányi Gellértől Szakácsi Sándorig és Tóth Évától Szélyes Imréig...?! Alávaló szabad-madaras kampányduma. És a fiatalok? A bemutató délutánján, amikor a prémiumosztásban Wajda véleményét kértük, azt mondta: a felnőttek jól dolgoztak, rendben, ez a hivatásuk, de a négy akadémista a jövő! Őket jutalmazzuk. Az igen! Adjuk nekik a jutalom teljes összegét. Így történt. Ferihegyen búcsúzva kezét szorítottunk, s Wajda

így köszönt: „Kiváló színészek sora játszik a Nemzetiben. Jó társulatod van, nekem elhihetik, érték hozzá.”

Dehogy Wajda! – MGP, Koltai és baráti társasága az Európa. A Szakma!

Dolgoztunk tovább, MGP magosan hordott tekintete észre se vette, hogy Bartók Béla jegyében a szomszéd népek Nemzeti Színházai és kisebbségi magyarjaink vendégeskednek; drámapályázatra a meghívott tizenkét író darabot küldött; hogy színi tárlatok sorozata nyílt a Várszínházban; világjáró, kivételes muzsikusaink koncerteztek a Refektóriumban; ahol máskor írók, színháziak tanácskoztak, és hivatalosan megalakítottuk a hazai Szerb és Horvát Színházat is.

(Kormányváltás: a „szakértők” diadala – a liberál-szocialista koalíció mámorosan ünnepelt. Amelyben kiváló professzorok után (Andrásfalvy Bertalan és Mádl Ferenc) a sajátos koalícióban kultuszminiszternek egy Fodor Gáborra tellett... Nem is sejtették, hogy a népfrontos elviség történelmi méretű oszlásnak a kezdete. Kertész Imre alighanem pontosan észlelte: „Ez a bizonyos zsidó liberalizmus nem egyéb frusztrációnál [legalábbis Kelet-Európában], öntagadásnál, dogmatizmusnál [gyakran kommunizmusnál], gyáva-ságnál és – tulajdonképpen – igenis nemzetrontásnál – bár ha ezt én mondom, mást jelent, mint amikor a nyilasok mondják” [A végső kocsma]).

BESSENYEI FERENC 1994. augusztus végén berobogott szobámba: engedélyt kért, hogy levelét a titkárságon legépeljék. Tajtékos basszbaritonja a párnázott ajtón át is döndült: Molnár Gálnak címzett levelét diktálta. A *Lear király* gyulai bemutatójáról szólva MGP *Menyegző*-beli stílusát folytatta, de most szagabban, egy budiképpel zárta. Akkor is tajtékozott Feri, amikor kezembe nyomta a gépelt lapot, s olvashattam. Leari indulatában is szeretettel szólította: „Péterkém!” A közös voltra, a „mást gondolni idejére” utalt: akkor még „szárnyaló volt a cinizmusod”. A mostani helyzet pedig: „cinizmusod elsorvasztotta legjobb képességeidet”. A színház együttes és szent játék: előadás és közönség együteműsége, vagyis az este sírva és kacagva: közösségi áhítat. Melyre utalóan Ferencünk fájdalmasan összegezte: „Elárultál bennünket.” Korábban a Tóték korszakos voltáról Molnár Gál közölte: a budi új világot hozott a művészeti irodalomban (Latinovits).

(Bessenyei Feri közös többesben szólt a kritikushoz. Benne a Közös Teremtés álma hevült, s mint Ady kis bibliáját, zsebében Egressy Gábor írásainak gyűjteményét hordta. Vele a történelmi álmom: amikor esténként, előadás után a Sebestyén téri Csiga vendéglőbe sietett Megyeri, Egressy, Lendvay, hogy ott az Atheneum kritikusaival, Vörösmarty Mihály, Erdélyi János, Vachott Sándor társaságában vacsorázzanak, és vitassák meg a szent játék ügyeit. Majd Ady a debreceni Bundában bukkant elő lapzártá után, hogy Ódryval és másokkal váltogassa a világot, Nagyváradon már inkább a Sojer Ilonkák báját remélte. Noha a két világháború közötti időből ugyan derűs történetek derítik a jelen közönségét a színháziak és a kritikusok közös New York-, Centrál-beli cseveyleiről, de Schöpflin Aladár Színészeti Lexikonja borúsán rögzíti a helyzetet: „A színi kritika ma már csak igen csekély mértékben szolgálja hivatását: hogy helyes irányba vezesse, a művészi megértésre nevelje a közönséget, eszméltesse hibáira az írókat és a színészeket, fejlessze ízlésüket és fokozza becsvágyukat. Elvesztette tekintete elől azt a nemes rendeltetését,

hogy segítségére legyen a közönségnek és a színésznek egyaránt" [1931]. Bessenyei az ötvenes évekből Csehov-, Illyés-, Németh László-, Móricz-előadások légkörében elmerülten, a közös éltető erő álmával azt is írta MGP-nek: „A Nemzeti Színház volt az, amely hatalmas szellemi energiát termelve és teremtve táplált téged is, és annyi mindenkit.” És a bűbáj elszállt, feloldódott abban az erkölcsi-szellemi nihilben, ami MGP írását jellemezte; budi ájer. Brookot idézzük a kritikus hivatásáról a nagy társasjátékban: „Van-e elképzelése arról, milyen legyen a színház az ő közösségében, s minden egyes élmény befogadásakor újra és újra felülvizsgálja-e ezt az elképzelését? Hány tekint így foglalkozására?” (Változó nézőpont.) MGP nem így tekintett még emlékiratában sem. És szellemtársa, Koltai Tamás még alább merült a latrinában, nem sokkal halála előtt, egyik írásában a mellette ülő nézőt piszkolta, hogy mer tapsolni a Nemzeti előadásának végén?! A hivatás tébolyába érkezettek a Nemzeti-gyűlöde Részvénytársaságává alakultak.)

A „Központi Gyűlöde” (Szabó Zoltán) az új évezredben már internetes-internacionalista egyetértésben üzemel. Freudi mélységgel ne elemezzük MGP megvilágosodását, itt csak Bessenyei keserves ítéletét idézzük: mert megjelent: „dicséreteid is, feloldódnak a hugyozó közröhejben” (*Népszabadság*, 1994. IX. 6.). Gyulai cikkét MGP ugyanis egy Orbán Ottó-vers részletével zárta, mely a provincializmus képeként vizionálta a vizeldét. Végítélet ez a valamikori színházi ember felett. Emlékiratában MGP „Luzsnyánszky” voltáról idézte Bessenyei megértő szavait, aki már a túl az innenen, utolsó interjújában, 2004 novemberében legyintett Péterkéjére. Mondhatta, mert a Színész a Játék nagy társágából már Gyulán kizárta őt, éppúgy árulást mondva, ahogyan Latinovits Zoltán 1978 márciusában.

(*Szívem is szorul, ahogy a 94-es nyár gyulai délibábos képként felrémlik: Bessenyei, Kállai Ferenc, Sinkovits Imre, a Nemzeti géniusza a naptüzelte megrekkent forráságban heroikus komolysággal készülnek Shakespeare tragédiájára. Viselve megszenvedett múltjukat is. Mert nem feledhették: 1964. június 28-án is a Learrel mondtak istenhozzádót a Nemzeti öreg épületének. Pontosabban: mondtunk, mert én is ott izzadtam, ámultam és dermedtem az erkélyen. Tőlük tudom, a végzetes tapszuhatag után a színpalak mögött mocsanatlan álltak, és nem volt erejük egymásra nézni. A hitetlenség szemükbe fagyasztotta a könnyet is – hát megszűnt a HÁZ s benne a Játék? Másnap bontani kezdték az épületet.*

Kent–Sinkovits éppen harminc év múlva a gyulai Várban újra Vörösmarty nyelvén köszönt el társaitól, és a boldog nyarakat jelentő épülettől is: „Reám nagy út vár... A gazdám hí, nem mondhatok nemet.” Sík Ferenc Gyulájától is búcsúztak a drága játékosok; nem gondolták, hogy két évtizeden át a Várszínház jó gazdájától is örökre elköszönnek. Mert többé együtt nem dolgozhattak már a Nemzetiben sem. Fodor Gábor korát éltük: öt hónap múlva főrendezőnket a békéscsabai temetőbe kísértük.)

VÁD ÉS VÉDBESZÉDEK áradása indította, hogy MGP elbeszélje az ÁBTL H-40537-es dossziéjének történetét. Coming out... Emlékiratát csácsogó linearitás jellemzi; mélységet és magasságot nem jár. A jungi Árnyék feltárása, elbeszélése hiábavaló várásunk; mentsük őt a tudós észleletével? „Az ember kívül eljártssa a hatásos és erőteljes szerepet, belül meg kifejlődik az elnöiesedett gyengeség a tudattalan minden hatásával szemben; lassanként uralkodóvá

válnak a hangulatok és a szeszélyek, a szorongás, sőt az elnőiesedett szexualitás (amely az impotenciában éri el a tetőfokát” (*Gondolatok az álomról és az önismeretről*). Misztótfalusi Mentségéhez vagy II. Rákóczi Ferenc hatalmas vallomások emlékiratához eszünkbe sincs mérni MGP munkáját. Azt írja könyvének zárásában: „Egyszerű hülyének tartanak. Tartok tőle, nem jogtalanul. Épp ésszel miért vállalja valaki hetente az ellene feltámadó undorrohámokat, hamis vádak, gyanúsítgatásokat? Nem tudok rá válaszolni.” Zsidó viccével nem folytatjuk, mert a válasz súlyosabb, mint gondolta. Kérdése hamis. Az idő hullámverésében ugyanis akasztott.

FELAKASZTOTTA hivatásának lényegét, az írás becsületét. És költészetét, amit ő maga is dicsért Kosztolányi színi iratainak mesteri titkaként. A kérdés úgy pontos: miért írta nemtelen cikkeit? Latrinaszagú jelzői, becstelen, a szakmát sértő, cinikus mondataitól és szellemétől undorodtak meg a színi élet művelői és a színház sereges hívei. A méltányos szigort a színháziak óhajtják, elfogadják, hiszen a mindennapi próbák, a készülődés teremtő viták, kritikák folyamából épül előadás. MGP a színház lelkét, üzemmenetét nagyon ismerte, de már nem szerette igazán. Magát illegette, nárcisztikus elmélkedéseiben elhagyta a Közös Ügyet. Primadonnává változott; azt leste, hogy őt lesik-e a színpadról, nézi-e az előadást? Hiteltelenítette magát. Elbecstelenedett. Cikkeit hamis és egyre alantasabb sugalmakkal cifrázta.

Ellujzásította színházi gondolkozását. A magyar színjátszás hagyománya: „utánjátszó kultúra” – írta „Luzsnyánszkyként”. Molnár Gál Péterként Brecht, Brook, Ljubimov s más stílminták példázatával párnás beosztásban másodosztályos kalauziságát egyre inkább fapados színvonalon gyakorolta. „Luzsnyánszkyra” MGP bukott szerepének átka zuhogott. Holott kevésbé bűnös besúgóként, mint MGP szerepében, a színházi esték megváltásának küzdelmében. Jelzőivel, szempont-játékaival, rontó szellemében. „Isten szeme mindent lát, el ne lopd a léniát” – így Karinthy Frigyes sziporkázó képe; MGP ellopta a léniát, s az Isten megbüntette halhatatlanulásában. Nem adhatott mást, csak mi lényege. *Népszabadság*tanul is folyamatosan készülhetett Molnár Ferenc monográfiájára. Kiűzve a pártosparadicsomból, a Színházi Intézetben akár egy ösztöndíjas, gyűjthette az adatokat, újra főmunkatársaként pedig 1990 után változatlanul írhatta volna az életrajzot. Bizonyos, hogy alaposan dokumentált, érzékeny s árnyalatos biográfiával szolgál, mert megannyi hiány közt Molnár drámaírói életműve is megírásra vár. Ám a történelmi változásban már renyhének mutatkozott; s az Idő pácában budis bácsiként tündökölve tovább sekélyesült. Molnár Ferenc életrajza helyett előjött a far-bával.

Utoljára a Várszínházban láttam; a reflektor-állás magasából alátekintve jobb oldal hatodik-hetedik sorában nyakát baloldalra billentve a mellette ülő, fekete hajú, szemüveges ifjú vállára hajtotta a fejét. Egyik munkatársam úgy tudta: a rajongott Demszky Gábor tanácsadója.

Kritikus úr türelmetlenül sóhajtott. Már nagyon várta az előadás befejezését. Itt az előadás vége – és elfutott Véle...

IRODALOM

Ablonczy László: *Latinovits Zoltán tekintete* (Minerva K., 1987); Alfred Adler: *Emberismeret* (ford. Kulcsár István. Göncöl K., 1994); Alan Baddeley: *Az emberi emlékezet* (ford. Racsmány Mihály, szerk. Pléh Csaba. Osiris K., 1997); Bodrog Miklós: *Fények és Árnyak* (szerk. Ugrin Aranka és Szilágyi Ágnes. Kairosz K., 2012); Peter Brook: *Változó nézőpont* (ford. Dobos Mária. Orpheusz K.–Zugszínház, 2000); Ferenczi Sándor: *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében* (összeáll., sajtó alá r., előszó: dr. Liczenyi Adorján. Magvető K., 1982); Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése* (Napvilág K., 2000); Gyulai Pál: *Válogatott művei*, 2. köt. (sajtó alá r. Hermann István. Szépirodalmi K., 1956); C. G. Jung: *Gondolatok az álomról és az önismeretről* (ford. S. Nyíró József. Kossuth K., 1996); Keresztury Dezső: *Árnyak nyomában* (Magvető K., 1984); Kertész Imre: *A végső kocsmá* (szerk., szöv. gond. Hafner Zoltán. Magvető K., 2014); García Lorca: *Összes művei, II.* (Magyar Helikon K., 1967); Marosán György: *Fel kellett állnom* (Hírlapkiadó Vállalat, 1989); *A megtorlás szervezete* (szerk. Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. ÁBTL–L'Harmattan K., 2013); Molnár Gál Péter: *Olvasópróba* (Szépirodalmi K., 1968); Molnár Gál Péter: *Rendelkezőpróba* (Szépirodalmi K., 1972); Molnár Gál Péter: *Izgága Színház* (Szépirodalmi K., 1974); Molnár Gál Péter: *Emlékpróba* (Szépirodalmi K., 1977); Molnár Gál Péter: *Latinovits* (Szabad Tér K., 1990); *A rivaldafény árnyékában* (szerk. Fonyódi Péter. Kapu K., 2004); Molnár Gál Péter: *Coming out* (sajtó alá r.: Schmal Alexandra; tanácsadó, előszó, jegyzetekben közreműködő Lakos Anna. Magvető K., 2020); Németh László: *Két nemzedék* (Magvető–Szépirodalmi K., 1970); *Színházművészetünkről* (szerk. Antal Gábor. Kossuth K., 1983); Ruszt József: *Napló, 1962–1969* (szerk. Nánay István, Tucsni András, Forgách András. Hevesi Sándor Színház K., Zalaegerszeg, é. n.); *Színészeti Lexikon* (szerk. Németh Antal. Győző A. K., 1930); *Színművészeti Lexikon* (szerk. Schöpflin Aladár. Az Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete K., 1931); Thurzó Gábor: *Belváros és vidéke* (Magvető K., 1977).

